

ΑΡΧΗΓΟΣ - ΑΡΧΗΓΕΤΗΣ
ΕΝ Τῃ ΕΛΛΗΝΙΚῃ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΙΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ¹

Ἡ λέξις ἀρχηγός τυγχάνει σύνθετος ἐκ τοῦ οὐσιαστικοῦ ἀρχή καὶ τοῦ ρήματος ἡγοῦμαι² ἢ ἄγω³. Ἐκ τῶν αὐτῶν συνθετικῶν σύνθετος τυγχάνει καὶ ἡ λ. ἀρχηγέτης⁴, ἣτις θεωρεῖται ὡς ταυτόσημος πρὸς τὴν λ. «ἀρχηγός». εἶναι ἐκτὸς τοῦ θέματος ἡμῶν ἡ ἀνάπτυξις τῶν λόγων δι' οὓς αἱ λέξεις αὗται θεωροῦνται ὡς συνώνυμοι. Λέγομεν μόνον ἐνταῦθα, ὅτι αἱ λέξεις αὗται ἐχρησιμοποιοῦντο ἀνέκαθεν ἀδιακρίτως πρὸς δῆλωσιν τῆς αὐτῆς ἐννοίας. Οὕτως, ὡς λατρευτικὸν ἐπίθετον θεῶν

1. Ἡ παρούσα μελέτη βασίζεται κυρίως ἐπὶ τοῦ ὑλικοῦ, τὰ ἐκ τῆς ἐπεξεργασίας τοῦ ὁποίου συμπεράσματα ἐδημοσιεύθησαν ἐν τοῖς δυοῖν πρώτοις κεφαλαίοις τῆς διατριβῆς ἡμῶν Ἡ χρῆσις τοῦ ὄρου ΑΡΧΗΓΟΣ ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ, Ἀθήναι 1960. Ἡ φύσις τῆς ὡς ἄνω ἐργασίας εἶναι βεβαίως καθαρῶς θεολογική, ἀπαραίτητος ὅμως προϋπόθεσις ἦτο ἡ φιλολογικὴ καὶ θρησκευτολογικὴ ἐρευνα. Δεδομένης τῆς εἰδικῆς φύσεως τῆς ὡς ἄνω διατριβῆς ἡμῶν, περιορισθήμεν ἐκεῖ ὅπως διατυπώσωμεν τὰ πορίσματα μόνον τῆς σχετικῆς ἐρεύνης, ἰδίως ἐν τῷ πρώτῳ (φιλολογικῷ) κεφαλαίῳ, ἐπεκταθέντες ἐν τῷ δευτέρῳ (θρησκευτολογικῷ) περισσότερον. Τὴν πλήρη ἀνάπτυξιν καὶ ἐκθεσιν τοῦ σχετικοῦ φιλολογικοῦ καὶ θρησκευτολογικοῦ ὑλικοῦ ἀποτελεῖ ἡ μετὰ χεῖρας ἐργασία.

2. F. Passow, Handw. der gr. Sprache, I, σελ. 407, Liddel-Scott, Greek-English Lexicon, I, σελ. 252, Ἰ. Σταματάκου, Λεξικὸν τῆς ἀρχ. ἑλλ. γλώσσης, σελ. 182 κ.λ.π.

3. S. Schirlitz, Griechisch-deutsches Wörterb. zum N. T., σελ. 50, Chr. A. Wahl, Clavis N.T. philologica I, σελ. 152, H. Ebeling, Griechisch-deutsches Wörterbuch zum N.T., σελ. 58, C. L. W. Grimm, Lexicon Graeco-Latinum in libros N.T.³, σελ. 52 κ.ἄ. Ὁ G. Curtius, Grundzüge der gr. Etymologie, σελ. 170-171, ὑποστηρίζει μετὰ πειθοῦς διαφωνῶν πρὸς τὸν Lottner ὅτι τὸ ἄγω τυγχάνει λίαν συγγενὲς πρὸς τὸ ἡγοῦμαι, ὅπερ δὲν δυνάμεθα νὰ διαχωρίσωμεν ἀπὸ τῆς ρίζης ἀγ-.

4. F. Passow, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 406-407, Liddel-Scott, ἐνθ' ἄνωτ., Ἰ. Σταματάκου, ἐνθ' ἄνωτ., G. Delling, ἀρθρ. ἀρχηγός ἐν Kittel, Theol. Wörterb. zum N. Test., I, σελ. 485, ὑποσημ. 1 κ.λ.π.

καὶ ἠρώων, ἢ πρὸς δήλωσιν τοῦ ἐν ὑπεροχῇ ὄντος ἢ τοῦ ἐναρχομένου κ.τ.θ., αἱ λέξεις αὗται ἐναλλάσσονται ¹.

Τὸ πρῶτον συνθετικόν, ἢ λ. ἀρχή, ἀπαντῶσα ἤδη παρ' Ὀμήρω, σημαίνει ἐν ἀπάσαις ταῖς περιπτώσεσι τὴν προτεραιότητα, τὴν ὑπεροχήν, τὸ πρωτεῖον, ἐκλαμβανόμενον εἴτε ὡς πρὸς τὸν χρόνον, εἴτε ὡς πρὸς τὴν τάξιν. Καὶ ἐὰν μὲν τὸ πρωτεῖον τοῦτο ἐκληφθῇ ὡς χρονικόν, τότε ἢ λ. ἀρχή σημαίνει τὴν ἔναρξιν, τὸ πρῶτον εἶναι ἐν τινι ἀλληλουχίᾳ, τὴν πρώτην αἰτίαν. Ἐὰν δὲ ὡς πρὸς τὴν τάξιν, ἢ λ. δηλοῖ τὴν ἐξουσίαν, τὸ κράτος ². Ἐν ταῖς λέξεσιν ἀρχηγός καὶ ἀρχηγέτης δύναται τὸ πρῶτον συνθετικόν νὰ ἐκληφθῇ εἴτε χρονικῶς, εἴτε τακτικῶς. Δεδομένου δὲ ὅτι αἱ δύο αὗται βασικαὶ σημασίαι, παρὰ τὴν ἐκ μιᾶς ἀρχῆς, τοῦ πρωτείου, ἐκκίνησίν των, ἀφίστανται ἀλλήλων, δημιουργοῦσαι ἐπὶ πλεον περαιτέρω παραλλαγὰς, παρουσιάζεται ἤδη ἐν τῷ πρώτῳ συνθετικῷ τὸ φαινόμενον τοῦ νὰ ἐπιδέχεται τοῦτο διάφορον ἐκάστοτε ἐρμηνείαν, μεταβιβαζομένην καὶ εἰς τὴν ὅλην λέξιν.

Τὰ ρήματα ἄγω καὶ ἡγοῦμαι, ἐν τῶν ὁποίων τυγχάνει, ὡς ἐλέχθη, τὸ δεύτερον συνθετικόν, ἀπαντῶσιν ὁμοίως ἤδη παρ' Ὀμήρω, σημαίνοντα ὁδηγῶ, φέρω, λατ. *ducere*. Κατ' ἐπέκτασιν τὸ ἡγοῦμαι σημαίνει ἄγω προπορευόμενος, εἶμαι πρῶτος ἄλλων ἀκολουθούντων ἢ ὄντων ὑπ' ἐμέ, ἀρχω. Ἡ σημασία αὕτη τοῦ ἡγοῦμαι φέρει τὸ ρῆμα τοῦτο ἐγγύτατα πρὸς τὸ πρῶτον συνθετικόν ³. Κατὰ ταῦτα, αἱ λέξεις ἀρχη-

1. Ἐκ τῆς ἐν τοῖς ἐφεξῆς ἐπακολουθούσης παραθέσεως χωρίων χρησιμοποιοῦντων τὴν λέξιν ἀρχηγός ἢ ἀρχηγέτης, καθίσταται δῆλον ὅτι αἱ σημασίαι αἱ διὰ τῆς μιᾶς ἐξ αὐτῶν δηλούμεναι συμπίπτουσιν ἀπολύτως πρὸς τὰς διὰ τῆς ἄλλης σημαινομένας. Εἶναι χαρακτηριστικὸν ὅτι ὁ Ὡριγένης (κατὰ Κελο. V, ἐν *Die griechisch-christl. Schriftsteller*, ἐκδ. Πρωσ. Ἀκαδημίας — ἐφεξῆς γράφομεν ἀπλῶς Πρωσ. — II, 35 - 36), ἀπαντῶν εἰς τὸν Κέλσον, ἐρωτῶντα τίνα οἱ Χριστιανοὶ « ἔχουσιν ἀρχηγέτην πατρίων νόμων », κατονομάζει τὸν Ἰησοῦν ὡς « ἀρχηγὸν πατρίων νόμων », θεωρῶν καταφανῶς ταυτοσήμους τὰς δύο λέξεις. Ἐνῶ δὲ αὐτ. 35, 23 φέρεται ὁ Κέλσος ἐρωτῶν « τίνα ἔχομεν ἀρχηγέτην », ἐν 55, 16 « τίνα ἀρχηγὸν ἔχομεν ». Ἐν γένει ἐν τοῖς τεμαχίοις Πρωσ. II, 34, 23 - 36, 6 καὶ 55, 15 - 17 ἐναλλάσσονται ἀδιακρίτως αἱ ἔννοιαι ἀρχηγός - ἀρχηγέτης. Ἐπίσης ὁ Ἰουλιανὸς (Λογ. VI 188 A - B) ὀνομάζει τὸν Ἀπόλλωνα « ἀρχηγὸν τῆς φιλοσοφίας », ὀλίγον δὲ κατωτέρω ὀνομάζεται ὁ ἴδιος ὑπ' αὐτοῦ ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἔννοιαν « ἀρχηγέτης τῆς φιλοσοφίας ».

2. Πρβλ. G. Delling, ἄρθρον « ἀρχή » ἐν Kittel, *Theol. Wörterb. zum N.T.*, I, σελ. 477.

3. Ἡ μεταγενεστέρα σημασία τοῦ ρήματος = νομίζω, ἔχω τὴν γνώμην ὅτι..., ἐμφανιζομένη τὸ πρῶτον παρὰ τοῖς τραγικοῖς ποιηταῖς καὶ τῷ

γός - ἀρχηγέτης δηλοῦσι τὸν πρῶτον, εἴτε κατὰ τὸν χρόνον (χρονική σημασία), εἴτε κατὰ τὴν τάξιν (τακτική σημασία). Ἐπίσης αἱ σημασίαι τῶν ἄγω - ἡγοῦμαι ἐπιδρῶσιν ἐπὶ τῶν λέξεων ἡμῶν οὕτως, ὥστε νὰ δυνάμεθα νὰ διαιρέσωμεν τὴν τακτικὴν σημασίαν εἰς κινητικὴν (ὁ ἄγων προπορευόμενος, ὁ ὀδηγῶν, ἄλλων ἀκολουθούντων) καὶ εἰς στατικὴν (ὁ ἄρχων ἄλλων, ὁ ἡγούμενος), ἧτις εἶναι βεβαίως καὶ ἡ κυρίως τακτική.

Ἡ λ. ἀρχηγός εἶναι εἰς τὰς πλείστας τῶν περιπτώσεων οὐσιαστικόν, κυρίως ἀρσενικοῦ γένους, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ θηλυκοῦ. Οὐχὶ σπανίως παρουσιάζεται αὕτη καὶ ὡς ἐπίθετον τριγενές καὶ δικατάληκτον: ὁ ἡ ἀρχηγός, τὸ ἀρχηγόν. Ἡ δωρική μορφή τῆς λέξεως εἶναι ἀρχαγός.

Ἡ λ. ἀρχηγέτης δὲν ἔχει ἐπιθετικὴν σημασίαν. Δωρική μορφή ταύτης εἶναι ἀρχαγέτης, ἀρχαγέτας. Θηλυκὸν τοῦ ἀρχηγέτης εἶναι τὸ ἀρχηγέτις, δωρ. ἀρχαγέτις, δοτ. ἀρχηγέτι¹ καὶ ἀρχηγέτιδι².

Ἐν τοῖς ἐφεξῆς ἐξετάζομεν, πρῶτον μὲν τὴν ἱστορίαν τῶν λέξεων ἀρχηγός καὶ ἀρχηγέτης, ὡς καὶ τῶν συγγενῶν αὐταῖς, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν γραπτῶν μνημείων· ἡ ἔρευνα ἡμῶν περιλαμβάνει κατὰ βάσιν τοὺς κλασσικοὺς συγγραφεῖς, τὰς ἐπιγραφὰς καὶ τοὺς παπύρους, τὴν Ἀγίαν Γραφήν, περαιτέρω (ἐνδεικτικῶς) τοὺς πατέρας τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοὺς μεταγενεστέρους συγγραφεῖς³. Δεύτερον δέ, ἐξετάζομεν τὰς ἐννοίας ἀρχηγός - ἀρχηγέτης ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ θρησκείᾳ.

¹ Ἡ ροδότῳ (πρβλ. W. Bauer, Wörterb. zu den Schriften des N. T., στήλ. 623), δὲν ἀντιπροσωπεύεται ἐν τῷ β' συνθετικῷ τῆς λέξεως ἡμῶν.

1. Ἀριστοφ., Λυσιστρ. 644.

2. Περὶ τοῦ τύπου ἀρχαγάτιδι πρβλ. Collitz, Sammlung der griech. Dialektinschriften 5612, ἰδ. καὶ Herwerden, Lex. gr., σελ. 212.

3. Ἡ ἔρευνα τῆς λέξεως ἐν τῇ νεοελληνικῇ γλώσσῃ ἐκφεύγει τῶν ὁρίων τῆς ἐργασίας ἡμῶν· ἔνεκα τούτου δὲν περιελάβομεν καὶ τοὺς μεταγενεστέρους ἐκείνους συγγραφεῖς, ὧν ἡ γλῶσσα ἀπομακρύνεται τῆς λογίας παραδόσεως.